

התקזחות באמונה דרך קשיים, ישועה צריך פולה מצד האדם, הכה לשיר גם מה', יסוד השבת

רש"ר הירש שמות פרק יג פסוק יז

(יז - יח) בפרשה הקודמת צוינה התמודדו האידיאלית של עם ה' בחוקות הפסח, חוג המצות, קידוש הבכורות ומצוות תפילהן. עתה חזרה הכתוב אל סיפור מעשי העם, העומד בעיצומה של גאולתו ובראשית דרכו אל מילוי יעוזו. מיד מראה לנו הכתוב, כי טרם הגיע העם אל אותה מדרגה אידיאלית, ועם זאת לא היה בו אפילו שמצ' כל - שהוא מאותו הכוח ומאותו אומץ - הלב, שעלה - ידיו יכול היה לכבותו לעצמו את חירותו ולקיימה במזו ידיו. לא השגת החירות בלבד הייתה כל - כולה תוצאה של פועל ה', אלא גם קיומה לאורך ימים. אילו היה הדבר תלוי ברצונם, היו שביהם לעבדות מצרים, בדברי הכתוב, בראותם מלחמה בדרכם אל העצמאות שתבטיחה את חירותם, וזאת למרות: וחמשים עלו בני - ישראל מארץ מצרים! החרב לא נעדרה ממותנם, אך אומץ הגבורה ורוח הלחימה נעדרו מליבם, ובעיקר הם חסרו עדין מידת הבטחון בה', אותה מידת הנותנת לאדם רצון ואומץ - לב, כוח והתלהבות לכל דבר ובכל הנסיבות, שהרי יודע הוא כי הכל בידי שמיים.

בסיפור הדברים האלה מזכיר הכתוב את שמו הרגיל של הקדוש ברוך הוא: אלהים, רוק בפסוק כא, המדבר בפלא מנהיגותו הגליה של ה' ההולך לפניהם בעמיד ענן ואש, חזר שם הו"ה המציג את אורחות הפלא של השגחת ה', כמו אצל הנפלאות שעשה במצרים. המטרה של דרכ' עם ה' הייתה כניסה, במלוא התודעה על מציאות הבודה, לתוך חייו העמים המתפתחים תחת הנהגתו הנסתורת של הבודה. בראים שכאה שומה על האדם להפעיל את כוחו הוא בכל היקף כשרונותיו כדי להשיג את המטרות שקבעו הבודה, ואילו את הצלחתו יתלה בסיעיטה דשmania, המובטחת לכל מי שעשו את מעשיו תוך נאמנות לדבר ה'. אולם טרם בשל העם לחיות חיים שכאה. רק נסיוונות מופלאים יחנכו את העם וישתלו בלבם את ההכרה, שהשגחת הבודה לא זו בלבד שמושיעה את נאמנו בשעות של סכנות אבדן, אלא מקיימות אותם יום יום בכל התנאים ובכל המצבים. החינוך הזה היה תכלית המשען דרך המדבר, וזהו משמעות ויסב אליהם את - העם דרך המדבר:

גם אנו צריכים לדעת שאי אפשר להיות לאדם קשר חזק עם ה' אם לא עברו נסיוונות ויבטח בו באמצעות הנטיונות. זהו אמונה בה'. ולכן ה' לפעמים לא מזריך את האדם דרך קצרה, אלא דרך ארוכה שהיא קצרה, כדי ללמדו על השגחת ה' בחיו. וזה התכליות של העם היהודי בעולם.

רש"ר הירש שמות פרק יד פסוק טו

(טו) במליה "התיצבו" (פסוק יג) מתגללה סברתו של משה לגבי היישועה הצפואה. כסבור היה שה' ישמיד את פרעה ואת חילו - בדרך שעתיד הוא להשמיד את חיל סנחריב - מבלי שיהיה צורך בפועל כל - שהוא מצד עצמו ומצד העם. לפיכך, בה בשעה שהרגיע את העם, צעקה נפשו אל ה' שיביא את היישועה המובטחת. על כך בא התחובה: מה - תצעק אליו - דבר אל - בני - ישראל ויסעו, כלומר: באמצעות היישועה תלויה עדין בעם, הצעד הראשון צריך שייעשה על - ידי העם, ועודין עליו להיות ראוי לישועה על - ידי הוכחחה המעשית שבתוון בה' המביא לידי אומץ - לב וזריזות מעשים ללא פחד. תחילת יסעו הם וירדו לים ללא היסוסים וחושות, ורק אז יסלוול ה' את נתיב היישועה

אף שהקב"ה עומד ליד האדם להושיעו, לפעמים ה' דורש מן האדם להתחיל לפועל, או, לפעמים, לפחות לבטח בו שיוכל לפעול ורך אז הוא יפועל להושיע. עצם הבטחן מפעיל הישועה.

רש"ר הירש שמות פרק טו פסוק ב

(ב) עז - משורת "עוז". "עוז" הוא כוח העמידה וההתנגדות, ששם כוח אחר לא יוכל לו: עז וזרת - עמידתי בלתי - המנוחת והזירה שאני משמע בשעה זו - יה: שתיהן באות מכואה של יד ה'. כבר הערנו בפי בראשית מג, يا על היחס בין "זרה", הלחן, לבין "שריר", הזרם בפיוט. הסברנו שם, שבזמר נשמע קול הנפש המתנשאת אל - על מרומי ההתפעלות והבשילות על כנפי הרגים המתלבטים בה - בדרך שפרי הגוף מבשל על זמורתיו. פעהלה עילאית זו של רוח האדם, שבה מתגלת מיטב כוח אצילותו, היא אצל המשורר האלוהי פועל - יוצא של השראה אלוהית. הרי זה, לדברי נעים זמירות ישראל: "רוח ה' דבר - כי ומלתו על - לשוני" (שמואל ב' כג, ב). משום כך חסר כינוי - הגופי בכל הכתובים האלה (כאן; תהילים קית, יד; ישעיה יב, ב): לא "זרת" אלא "זרת". דוקא זאת רוצה המשורר לומר, שאין זאת זמרתיו!

שם ה' - "יה" - (קרוב ל"כח" וכ"ה), מצין בכל מקום גילי כוחו וגבורתו של ה', התגלות פעילותתו והשגתתו. لكن פירוש הכתוב הוא: ישועתי ואף ההתפעלות שישועה זו עוררה בי, ככלمر גורלי וחוי נפשי - שניהם התגלות גבורתו של הבורא, מהchiaה אותו בכל עת ובכל שעיה; היא נראית לעין בעצם התפעולתי, וזאת - וכי - לי לשועה, זאת הייתה ישועתי. ה' השיעני, מפני שראתה בי כל כשר לגילי כוח שלטונו המעצב דמות עמים ואנשים. חולשת היחיצונית וכוח הפסיכמי וכושר התפעלות נפשי זיכו אותה בסטייטה דשמייה. בתיבת "הללויה" מתקשר שם ה' למושג אחד עם שיר ההלל למפעלות ה'. הרי זו צורת ביטוי שביסודה אותו רעיון עצמו: ההתפעלות שבשיר ההלל למפעלות ה' - היא עצמה נעשית מעשה ה'. אפשר שה גם ביאור דברי ר' יהושע בן לוי בפסחים קיז ע"א: "בעשרה מאמרות של שח נאמר ספר תהילים... גדור מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת":

זה אליו: הנה זה אלוהי מכאן ואילך. זה עתה חייתי וחשתי שהוא לבודו מעצב את גורלי ואת חי נפשי; וכן אפקיד בידיו מעתה ועד עולם את כל חייו גורלי ונפשי, והוא יעצבם והוא ינחים (רק כך יכול אדם לומר שה' הוא אלוהי) - הוא יהיה הכוח המניע אותו, והרי זאת הוראות המילולית של אל":

ואנו: אציע את עצמי לפניו להיות לנוה ל', וכל הווייתי וכל חייו להיכל תפארתו והדרו, למקום גילי שכינתו. אין זה אלא פועל - יוצא מקריאת "זה אליו". "נוה" קרוב ל"נוח" ומציין מקום המיועד למנוחה. ובכן: אהיה לו לנוה, או: אעשה את כל חייו לנוה ל', עד שיאמר עליו ברצון: "ושכנתם בתוכם" (להلن כה, ח):

אלهي אבי וארמנהו. ה' שמר את הברית כאלהי אבותי, כך ידעו האבות וכך מסרוhero ל', אולם אני ארומם מעלה - מעלה את הכרת גודלו וריבונו בעולם. הרי זה תאור תעוזתו של כל דור ודור בישראל: לשאת, לרום ולעלות, מדרגה אחר מדרגה, את ידיעת הבורא ואת כניעת - ההודיה של האדם לפני.

רש"ר הירש שמות פרק טו פסוק כה

(כה) יציאת מצרים וקריעת ים סוף הראו לישראל, מעטה ועד עולם, את קירבת ה' המյוחדת ברוגים מיוחדים במינם. אולם, רק במסעם דרך המדובר, שבעצם התחליל רק עכשו, צרכים היו ללימוד, שיש לבטוח בה' בכל התנאים גם לשיפור צורכי יום - יום; שוגם צורכי האדם היומיומיים

והפיעוטים אינם קטנים מכדי השגחת ה'; שuin ה' על יראיו ועל כל אשר להם - על כל נשימה ונשימה שביהם. והרי מראש הוגד להם שטירה גדולה לפניהם, עוד לפני ייכנסו לתוכה הארץ היעודה, וכן נאמר למשל: "בְּחִזְיאָק אֶת - הַעַם מִצְרָיִם תַּעֲבֹדוּ אֶת - הָאֱלֹהִים עַל - הַהָּר הַזֶּה" (לעיל ג, יב); שם, עם קבלת התורה, יקבלו על עצם את עבודת ה'. תורה זו, המצויה על האדם לעבוד את ה' בכל רגעי חייו היומיומיים, צריכה ביותר לאותו בטחון במציאותו של ה' בכל זמן ובכל מקום, ולאותה וודאות, שבזיות קיום רצונו יעבירנו שמחים את מדבריות חיינו השוממים ביותר, וימתיק לנו את המוראים שהאדמה תאכלינו. זה היה המבוא לתורת ה', שעלייהם למדוד במדבר. בمرة היה עליהם לרכוש את הנסיון הראשון. שלושה ימים לא מצאו מים, והמים שנמצאו לבסוף - היו מרירם. אז - וירחו ה' עץ וישך אל - המים וימתקו המים. שם, במקום הזה, נוכחו בנסיון הזה לדעת, כי אף מරורים ימתתקו על - ידי חוקי ה' הקשורים בהם, ושם הניח להם ה' את היסודות של חוק ומשפט ולימד אותם להבין, כי חוקי ה' ומשפטיו "רפאוה" הם לכל מחלת הגוף והחברה - "כי אני ה' רפאך".

נראה בועליל, כי "הנחת היסוד לחוק ולמשפט" נקשרת אל המתקת המים המרים על - ידי ה"סם" שהורה ה', והנסיון הזה בא להמחיש את ערכها ואת חשיבותה של תורה ה' בשבייל חיינו עלי אדמות. כן מצביע על כך דבר ה' בעצמו, המגלה בפסקוק הסמוך את ערכها של תורה כרפואה מונעת לכל מחלת הגוף. ומכאן אמרו של ר' שמואון בן יוחאי (במכלתא כא): "דבר מן התורה הראהו שנאמר וירחו ה' עץ, ויראהו ה' עץ אינו אומר, אלא וירחו, כענין שאמר וירני ויאמר לי וכו'" - מאמր זה אינו מבטא אלא את תוכנה הבורור והמשמעות של ההתרחשויות:

תורת ה' ממתיק ליהודי את כל קשיי חייו. זה היו צרכיים למדוד קודם מותן תורה.

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק א

כי לא בא הסיפור הזה אלא להודיע על מוסד השבת, שהונגה בחיי עם ישראל על - ידי התנשות בלתי - פוסקת בחוויה הניסית של ארבעים שנות המדבר, מוסד שכל ישראל וכל היהדות הושתטו עליו. אם הפסיק הקים לה' את בתיה ישראל, הרי השבת קיימה לה' את בתיה ישראל לדורות.

(ב) תחילת מלמדינו הכתוב את הצורך החיוני במוסד זהה של השבת. אך בא מאילים, מקום המשופע במזון, אל המדבר - וילנו כל - עדת בני - ישראל על - משה ועל - אהרן - מיד התלונן כל הקהל הנושא עמו את נבטי צמיחתו לקראות ייעודו הגדול. מה בצע בכל נסי הגאולה והישועה שבמצרים ובבים, מה בצע בנסיון המהנק שברמרא: כל חיזונות הקודש משתכחים מן הלב מול סכנת הרעב המאיימת על אשה ובנים! וגם במובן זה ייכון מאמר חז"ל: "קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף" (פסחים קיח ע"א). סכנת הרעב האמיתית או המודומה מעוררת כל עיקרונו ומבטלה כל החלטה טובה. וכל עוד לא נגאל האדם - לא מן הדאגה ל machiyato - אלא מותוקף הדאגה ל machiyato, אין מקום להגשמה מוחלטת של תורה ה'. אולם, אי אפשר להשחרר מסיבות הדאגה הזאת אלא על - ידי הכרה עמוקה שבלב, שגם דאגת הפרנסה, הראשונה בין כל דאגות אנוש, גם היא אינה מוטלת בראש ובראשונה על האדם לבדו. גם למטרה זו האדם רשאי וחיב לעשות רק את שלו, והוא אומר: לעשות מה שה' מטיל עליו לצורך מטרה זו; ואילו הצלחה מסורתה היא לה', שיעינו צופיה על כל בית וככל נפש אדם ורחמיו על כל בריאותיו; שכן, גם פעילות האדם לצורכי machiyato איןנה זכות אלא חובה.

כל עוד לא נשתלה הכרה זו בלב האדם, כל עוד האדם נרתם לעול פרנסתו לבדו - הוא לבדו בכוחותיו המוגבלים, - אין קץ לאוთה דאגה. עלולה דאגה זו להפוך את עולמו לדבר - לא רק

בלכתו במדבר - אלא גם בתוך תוכו של עולם מיושב, רב - נכסים אך גם רב - מתחרים. עלול האדם לחשוב, כי דאגתו צריכה להקייף - לא רק את יום המחר - אלא את כל העתיד כולו, ואף את עתיד הבנים, הנכדים והנינים. מחשבה זו ממריצה אותו להוסף כיבושים על כיבושים, ללא מנוח ולא התחשבות - עד לא יותר מקום בלבו לכל תכלית ומטרה אחרת.

משמעות לכך הוליך ה' את העם העתיד לקבל את תורתו - לתוך מדבר של ממש, שאין בו כל פרנסת. שם יתנסה בכל אימוט ההוויה והעתיד, מחוסר פרנסת ונטול סיכויים. שם לימד לדעת ולהזות בשרו, בשבייל עצמו ובשביל זרעו אחריו, לאיו מידת חוסר - התחשבות עלול מצב כזה - ולו מצב של רגע חולף - לשקוף את האדם בעוצמה רבה. הרי כל דור יוצא מצרים הורגלו בחוסר דאגה לשיפוק צורכי מחייתו - כך משתמש מן הפסקוק הבא. עבדים הין, ודאגת פרנסתם על אדוניהם, כדרך שהבעליהם דואגים לקיומן ולשמירת כוחן של בהמות המשא והעבדה שלהם. במדבר החלה כל עדת ישראל להתלונן על משה ואחרון.

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק ז

הילך בתורתי. ההליכה בתורתי מותנית בכך שאמצא אנשים, המשתפקים בפרנסתם ובפרנסת נשייהם ובניהם דבר - יום ביום; העושים את חובתם היום ואוכלים היום בשעה ובtbody לבב - ומשליכים על ה' את דאגות המחר: מי שברא את היום ואת פרנסתו, יברא גם את יום המחר ואת פרנסתו. רק הבוטח בה' ללא תנאי, מובהך שלא יעבור על תורה מחתם דאגות פרנסת אמייתיות או מדומות. מי שלא למד להשליך את פרנסת המחר על ה', סופו לسور מה' ומתורתו על - ידי הדאגה לשנים רבות. ומכאן מאמרו הגדול של ר' אלעזר המודע: "מי שברא יום ברא פרנסתו... כל מי שיש לו מהأكل היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מהוסר אמנה" (מכילתא כאן).

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק כה

(כה) אכלחו הימים כי - שבת הימים היה עליהם לאכול רק אותה מנה, שהשיגו באותו יום על - ידי שקידתם, ואילו מנת השבת נאכלת بلا שקדמה לה פועלות ליקוט המזון. אי-עשיה זו אין בה משום עצולות הרואה לעונש ואין היא נובעת ממידה מגונה; היא מצווה עליהם מפני הגבורה, ויש בה משום קדושה אלוהית, ولكن ערכה חיובי ויקר כערך של מצווה מצוות ה'. בו בזמן נעשית עצם האכילה בשבת למצווה, למעשה המכון נגד פני ה', מעשה המביא על האדם עצמו ברכה והatzלה. קבלת עול מלכות שמים על - ידי אדם המבקש את מחייתו לא תביא לידי ניון קיומו הארץ, להיפך - היא תעללה את הנאותו מקיומו הארץ למדרגה גבוהה יותר; היא תרומים אף את הנאת חושיו, עד שתיעשה חלק מעבודת ה' במעשים הנעים מtower רצון מוסרי חופשי, ועד שאף בהנאת חושיו יחש האדם את קירבת ה'. בהعلاה זו של הנאת החושים למדרגה של התקדשות ועובדות ה' טמון אחד מסימני ההיכר האופייניים ביותר של יהדות התורה. בעולם הלא-יהודים מDCALL לרוב רעיון גבורות האלים את רוח האדם, והוא כובש את הצחוק שעל פניו מפני זעמה של האלוהות. לא כן אדם מישראל המכון את לבו אל גבורה ה': מחשבה זו זוקפת כפופים ומרוממות את האדם מtower אפסותנו. בשעה שאדם מישראל, עם כל תחושת חולשתו, מכין את לבו לעבודת בעל הגבירות, הרי הוא כמו נוטל חלק בגבורה ה', קיומו הארץ בעולם הקטן מקבל משמעות ומגן בגבורה זו, ונפשו מתמלאת הכרה, כי הקדוש ברוך הוא בגודלו שמח בשמחת ברוראו הערים.

עתה יובן טעםה של מצות הסעודת השלישית בשבת, שחז"ל לומדים מן המקרא הזאת. ה' לא אסר לנו לרכוש וליציר את מיצרכי חיינו בשבת - כדי למעט את הנאותנו ושמחתנו, אלא כדי להעניק

להנאותנו ולעשיותנו - על - ידי קבלת עול מצוותיו - את הברכה ואת החשיבות הראוות לכבוד האדם. אכן, מחשבה שכזאת וטיפוחה בלב האדם - כוחם יפה לרומס את האדם ולהציגו מעל כל פורענותה שה' מביא על ישראל, על האדם היחיד ועל כל העולם המדיינית - החברתי, כדי להנץ את האדם, לזכרו ולטרתו, וכך לסלול דרך למחשבה הזאת בלבו: "אמר ר' שמואן בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי מושם בר קפרא, כל המקדים שלוש סעודות בשבת ניטול משלש פורענות, מהבלו של משיח ומדינה של גיהנום וממלחמות גוג ומגוג; מהבלו של משיח - כתיב הכא יום וכתיב התם הנה אני שולח לכם את אליה הנביא לפני פניכם יום וגוג" (שבת קich ע"א):

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק כת

(כח) מי שעוסק בענייני צרפתו בשבת בנגד רצון ה', כופר בכך, שה' הוא הוזן ומפרנס אותו. הרי הוא כמתיקיר, שיש בידו להתפרק בארכון ה' ואף נגד רצונו ה', בכיוול לא ברצונו ה' ובחסדו תלי מזונו וקיומו, אלא בהשתדלות עצמו בלבד ובאמצעים הנתונים לו על - פי חוקי הטבע. כסbor הוא, שם רק ישתדל - ימצא, ואם רק ימצא - ייהנה, ואם רק ייהנה - מאושר יהיה, וכל זאת איננו תלוי בה: היהודי העוסק בענייני צרפתו בשבת פונה עורף לה' ולקיים רצונו - לחלותו; אין לו אדון בעולם מלבד עצמו, והריijo ככופר בכל התורה כולה. מכאן דבר ה' אל משה: עד - أنها מאנתם לשמר מצותי ותורתני; כי כל המחלל את השבת מקרייז ואומר, כי הוא מאמין לשמר את מצות ה' ותורתו. השבת במיחוז היא גם "מצוה" וגם "תורה", ככל מצוה בעלת ממשמעות סימבולית. חוקת השבת יש בה מצות עשה ולא - תעשה ("מצוה"), והן באות להמחיש דבר אמת ולהצדירו לרוחו ולנפשו של אדם ("תורה").

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק כת

ראו: יכולים אתם להיוודע ולהיווכח בעצמכם, הן על - ידי השינוי החיצוני שבמנון המן עברו יום השבת, הן על - ידי הרגשותכם בלב פנימה שהשבת מביאה עליהם ברכה - כי - ה': השבת היא חוכה מאת ה' - נתן: השבת אינה מעסמה, צמצום והפסד, כי אם מותנה יקרה מפניניהם - לכם: לא למען אלא למענכם, למען האושר והברכה שהיא תביא עליהם. ובאמת אין כמעט שום נכס רוחני ומוסרי, שהשבת לא תרבה בנפשו של אדם: ידיעת ה' והעולם, הכרה עצמית, תודעת הרוחבה, נחמת הנפש, שמחה של מצוה, טוב - לבב וחזרות העשייה. אדם המבקש ומeyeץ את מחייתו תוך קבלת על שמים - בכל שבת ושבת ישיג מה חדש את הנכיסים האלה: על - כן הוא וגוי - דבר לא יمنع ה' מכם על - ידי השבת; הוא ישלח לכם את ברכתו ששאה ימים, והיא תאפשר לכם לשמור את השבת:

רש"ר הירש שמות פרק טז פסוק לה

(לה) ובני ישראל אכלו את - המן. המן סיפק להם את כל צורכי מזונם כל עוד נזקקו לו: עד - באם אל - ארץ נושבת. והכתוב מוסיף ואומר: את - המן אכלו עד - באם אל קצה הארץ כנען. מכאן שעדין אכלו את המן כאשר מראה הארץ היה לפניו ענייהם. הוו אומרה: הם עברו מיד מאכילת המן אל אכילת פרי הארץ הזאת, ופיירות הארץ, שניתנה להם רק למען עבודת ה', יהיו להם בבחינת "מן". אמרוים היו להנחות מפרי הארץ - כאילו גם הוא "מן", מנה הנתונה להם מיד ה':